

С. Г. Ханін,
викладач кафедри менеджменту та публічного адміністрування,
ПВНЗ "Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая"
ORCID ID: 0000-0003-1520-9504

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.5—6.72

ТЕОРІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНІВ ЗА РАХУНОК АКТИВІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЕКЗОГЕННИХ ФАКТОРІВ

S. Hanin,
Lecturer in the Department of Management and Administration
International Scientific and Technical University named after Academician Yuriy Bugai

THEORIES OF MODERNIZATION OF THE PRODUCTIVE FORCES OF THE REGIONS
BY ACTIVATING THE INVOLVEMENT OF EXOGENOUS FACTORS

У статті досліджуються сучасні теорії модернізації продуктивних сил регіонів за рахунок активізації та використання екзогенних факторів. З'ясовано, що у сучасних дослідженнях акцентується увага саме на дослідженні продуктивних сил регіонів, оскільки сучасні теорії розвитку продуктивних сил і регіональної економіки доводять, що сталий розвиток країн базується саме на регіональному аспекті. Значення регіонів для досягнення цілей сталого розвитку набуває актуальності оскільки регіони спроможні більш ефективно використовувати свої переваги, що базуються на використанні ендогенних ресурсів та активізації внутрішнього потенціалу. Обґрунтовано, що модернізація продуктивних сил регіонів базується на розвитку людського потенціалу та інноваційному розвитку засобів виробництва. Проведене дослідження сучасних теорій модернізації продуктивних сил регіонів дає можливість зазначити, що прихильники різних наукових течій акцентують увагу на модернізації розвитку продуктивних сил регіонів. Водночас регіони визначаються рушійною силою розвитку країн, що стають вагомими акторами на світовому ринку в сучасних умовах глобалізаційних викликів. У результаті дослідження з'ясовано, що ендогенними чинниками модернізації економіки регіонів можуть виступати: малі та середні підприємства; інноваційна діяльність та інформаційні ресурси; щільністю взаємозв'язку між інституціями; система суспільних цінностей, які представляється як частина об'єктивної реальності; регіональні кластери; гнучкість локалізованих виробничих систем; методи організації промислового виробництва; трудові відносини та зміни в оплаті праці; створення висококонкурентних анклавів тощо.

The article explores current theories of modernization of productive forces of regions at the expense of activation and use of exogenous factors. It is found that the current research focuses specifically on the study of productive forces of the regions, since modern theories of the development of productive forces and the regional economy prove that the sustainable development of countries is based on the regional aspect. The importance of regions for achieving the Sustainable Development Goals is becoming more relevant as regions are able to make more effective use of their benefits based on the use of endogenous resources and the enhancement of internal potential. The policy of European countries is aimed at providing an institutional environment that promotes the development of the regions, unites the efforts and interests of all subjects of regional economic systems. It is substantiated that the modernization of the productive forces of the regions is based on the development of human potential and innovative development of the means of production. But, today, the modernization of productive forces cannot happen only because of this, but also requires the development of consistent strategic measures aimed at activating endogenous factors of the regions, organizational measures to introduce more advanced methods of production organization, innovation and technological re-equipment of production in accordance with current trends and opportunities, retraining personnel, improving her skills. In combination, these factors are capable of providing a synergistic effect and driving the modernization change of the productive forces of the regions. The conducted research of the modern theories of modernization of productive forces of regions gives the opportunity to point out that supporters of different scientific trends focus on modernization of development of productive forces of regions. At the same time, regions are determined by the driving force for the development of countries that are becoming important players in the world market in the current conditions of globalization challenges. The study found that endogenous factors for the modernization of the regional economy may be: small and medium-sized enterprises; innovation and information resources; the density of interconnections between

institutions; a system of social values that is presented as part of objective reality; regional clusters; flexibility of localized production systems; methods of organization of industrial production; labor relations and changes in remuneration; creating highly competitive enclaves and more.

Ключові слова: модернізація, продуктивні сили регіонів, ендегенні чинники, розвиток, теорія, концепція, економіка регіонів.

Key words: modernization, productive forces of regions, endogenous factors, development, theory, concept, economy of regions.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

На сучасному етапі розвитку економіки на перший план виходить необхідність вирішення завдань модернізації продуктивних сил. Водночас у зв'язку із тим, що новітні теорії розвитку продуктивних сил і регіональної економіки на основі емпіричних даних підтверджують акцентуацію саме на продуктивних силах регіонів та базування сталого розвитку на регіональному аспекті. Використання внутрішнього потенціалу та ендегенних ресурсів дає можливість регіонам більш ефективно використовувати свої переваги. Один із елементів політики країн Європейського Співтовариства, спрямований на розвитку регіонів, — забезпечення інституціонального середовища, що об'єднує зусилля та інтереси всіх суб'єктів регіональних господарських систем. Втім необхідно зазначити, що важливим фактором є визначення теоретичної бази для втілення прикладних завдань, а саме таких: модернізація та спрямування політики використання продуктивних сил щодо залучення ендегенних факторів розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Свій поштовх концепція розміщення продуктивних сил і регіональної економіки отримала у XVIII ст., але останнім часом питання модернізації продуктивних сил регіонів отримали все більшого поширення.

Серед авторів розробників теорій продуктивних сил і регіональної економіки слід відмітити науковий доробок Ж. Будвіля, А. Вебера, М. Колосовського, В. Крісталлера, В. Лаунхардта, В. Леонтьєва, А. Льоша, В. Петті, Ф. Перру, У. Рейлі, Д. Рікардо, А. Сміта, Й. Тюнена та інших.

Питання пов'язані із модернізацією продуктивних сил регіонів також широко висвітлені у вітчизняних наукових працях серед авторів яких, слід відмітити: О. Амошу, Б. Буркинського, М. Бутка, С. Вовканича, А. Власюка, В. Гейця, Б. Данилишина, М. Долішнього, І. Дунаєва, В. Кулішова, П. Любченко, Ю. Макогона, М. Михальченка, М. Пашкевича, С. Пирожкова, С. Романюка, В. Сіденка, В. Симоненка, І. Сторонянську, С. Тульчинську, В. Чужикова, С. Штефана, С. Шульц та багатьох інших.

Незважаючи на науковий пошук науковців, необхідно відзначити, що питання структурної модернізації розвитку продуктивних сил за рахунок ендегенних ресурсів залишаються недостатньо розробленими та потребують подальших досліджень, у тому числі, у частині обґрунтування теоретико-методичної бази модернізації продуктивних сил регіонів.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті виступає обґрунтування теоретико-методичної бази дослідження модернізації продуктив-

них сил регіонів. Для досягнення якої у статті було: визначено значення структурної модернізації продуктивних сил регіонів для розвитку економік держав; роль регіонів у світовій економіці; виокремлено на базі аналітичного дослідження ендегенні чинники модернізації продуктивних сил регіонів за теоретичними концепціями розвитку продуктивних сил та регіональної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних умовах глобалізаційних викликів щодо розвитку світових відносин завдання модернізації продуктивних сил регіонів набуває усе більшого значення та уваги. Це обумовлено тим фактором, що, за сучасними уявленнями, держава складається із регіонів — субнаціональних утворень, що матимуть вагомий вплив на процес розвитку національних економік та світу загалом. Так, заслуговує уваги думка американського вченого Е. Тоффлера, який був одним із засновників концепції постіндустріального суспільства та визначав, що "успіх модернізаційних перетворень у постіндустріальну епоху визначається не стільки досягнутою стадією розвитку, скільки зв'язками і становищем в економічному просторі" [2]. Результатом глобалізаційних викликів суспільного розвитку визначено те, що саме розвитку регіонів, які стають рушійними силами розвитку країн, приділяється основна увага. На світовій економічній арені регіон стає повноцінним важливим суб'єктом. Таким чином, країни намагаються максимально задіяти саморозвиток своїх регіонів завдяки використанню та інтенсифікації включення наявних ендегенних ресурсів. Необхідно підкреслити, окрім наявних механізмів активізації розвитку регіонів поширене використання децентралізації як економіко-правового напрямку розвитку країн, а також різноманітних методів підвищення доходності регіональних та місцевих бюджетів, створення спеціальних фондів регіонального розвитку тощо [3—5].

Модернізація продуктивних сил регіонів базується на розвитку людського потенціалу та інноваційному розвитку засобів виробництва. Але сьогодні модернізація продуктивних сил не може відбуватися тільки завдяки цьому, а також вимагає розроблення послідовних стратегічних заходів спрямованих на активізацію ендегенних чинників регіонів, організаційних заходів щодо впровадження більш прогресивних методів організації виробництва, інноваційно-технологічне переоснащення виробництва відповідно до сучасних тенденцій та можливостей, перепідготовку кадрів, підвищення її кваліфікації. Ці фактори у своєму поєднанні спроможні забезпечити синергійний ефект та стати рушієм модернізаційних змін продуктивних сил регіонів.

Загальновідома теорія А. Аміна та Н. Тріфта [6] щодо напрямів соціально-економічних досліджень регіонального розвитку справила вплив на сукупність модернізаційних

аспектів розвитку продуктивних сил регіонів. Інституціональні відмінності, згідно із обґрунтування, наведеним у теорії вчених, зумовлюють існуючу в країнах економічну нерівність. Водночас створюється інституціональне середовище, як зумовлює процес диференціації за відношенням до створення нових технологій регіональних та локальних (місцевих) можливостей. Також науковці наголошували на значенні "інституціональної щільності", що обумовлена щільністю взаємозв'язку між інституціями, громадськими організаціями та суспільством в цілому. Інституціональна щільність створює суспільне усвідомлення колективної локальної концентрації економічного розвитку [6]. У тих регіонах, у яких ступінь інституціональної щільності є вищою, значно більшою є і ступінь соціальної довіри. Крім того, підвищується інноваційна спрямованість економічного розвитку продуктивних сил як результат удосконалення кооперативних взаємовідносин, більш швидкого обміну інформації, скорочення трансакційних витрат, зменшення ризиків.

Як наслідок, виникає інноваційна щільність — похідна інституціональної щільності, що обумовлює підняття рівня інноваційної спрямованості модернізації продуктивних сил регіонів та регіонального й локального соціально-економічного розвитку.

Теж необхідно відмітити працю "Теоретичні дослідження на тему зростання регіональної консолідації" [7, с. 113—124] авторів Б. Хеттне та Ф. Содербаума, які є прибічниками теорії соціального конструктивізму, через яку вони досліджували розвиток регіонів. Науковці аналізують та досліджують регіон в якості консолідованої та конструйованої конструкції як результат взаємодії спільноти та історично-закономірних, довготривалих відносин скрізь призму соціального конструктивізму.

Для з'ясування сутності конструктивізму треба розуміти той факт, що політичні спільноти сформувалися та конструювалися у конкретному регіоні із певним проміжком часу, а не є привнесеними із зовні. Регіон відображається як соціальна конструкція, якої притаманне розмаїття загальних інтересів, що вибудовується завдяки внутрішньої регіональної взаємодії та ідентичності. Це обумовлює важливість значення у консолідації та конструктивізмі розподілу знань, умінь, ідейних сил, інституційних структур. Зміни в інтересах спільноти, виникненню нових ідентичностей та нових форм співпраці сприяє виникнення інтерсуб'єктних структур у регіоні. Прихильники теорії соціального конструктивізму, таким чином, схиляються до думки, що регіон — адаптивне, гнучке утворення, яке формується спільнотою, має особливу систему суспільних цінностей, яке представляється у якості частини об'єктивної реальності та обумовлюють розвиток продуктивних сил.

Дослідженню модернізації продуктивних сил регіонів приділено багато уваги науковців у розвитку теорії нового регіоналізму. Так, один із засновників теорії нового регіоналізму американський вчений М. Сторпер [13] описав схему регіонального кластеру як схему "ідеального розвитку" регіону, а, крім того, розробив конвенції, які ґрунтуються на територіальному, організаційному та технологічному аспектах розвитку, втілюються через "некомерційні взаємозалежності" та мають вирішальну роль у економіці знань [12]. М. Сторпер акцентував свою увагу на аспекті важливості актуальності та домінантності інституціональних та соціокультурних чинників, виділяв локалізований характер інноваційної діяльності, гнучкість

локалізованих виробничих систем регіону для регіонального розвитку. В трансформаційних умовах, при цьому, регіональні кластери виступатиме джерелом промислової динаміки, а регіони — головним осередком прийняття політичних рішень та громадського життя в цілому.

Прихильники теорії нового регіоналізму італійські вчені Д. Цейтлін та Ч.Ф. Сейбл [10] запропонували власну теорію гнучкої спеціалізації, спираючись, при цьому, на концепцію ціноутворення англійського науковця А. Маршалла. Науковці у своїй теорії дослідили взаємозв'язок та вплив на регіональний розвиток різного роду методів організації промислового виробництва, виробничих режимів, а також, змін оплати праці та трудових відносин. Крім того, їх увагу привертало питання, які пов'язано із вертикальною інтеграцією та дезінтеграцією продуктивних сил регіонів. Було доведено позитивний характер впливу залучення фахівців високої кваліфікації до виробничих процесів. Зміни параметрів та структури попиту розглядаються з точки зору якісної зміни структури продуктивних сил, а також базису отримання регіонами конкурентних переваг. Проте, зміни у попиті зумовлюють необхідність розширення гнучкості та збільшення мобільності підприємств у регіонах. На думку науковців, економічне зростання залежить безпосереднім чином від сконцентрованості та ефективності діяльності малого та середнього бізнесу, який територіально зосереджений у регіоні. Малі і середні підприємства, що зосереджені на території регіону, мають по відношенню до великих підприємств значні конкурентні переваги як результат ефекту від присутності більшої гнучкості у спеціалізації виробництва та заощадження на масштабах виробництва.

Також необхідно відзначити праці засновників нового регіоналізму — англійських науковців М. Кітінга та Дж. Лонгліна [1; 8], які підкреслюють значення регіонів у світових економічних відносинах, констатуючи, той факт, що країни ЄС переходять від неоексїанства до неолібералізму. Регіони, що можуть утворюватися в межах існуючих адміністративних меж, на думку прибічників нового регіоналізму, здатні відгравати нові значні ролі у системі міжнародного поділу праці за рахунок своїх новітніх конкурентних властивостей. Регіони здатні до набуття новітніх конкурентних властивостей завдяки таким заходам: створення висококонкурентних анклавів на базі філій транскордонних компаній: на базі дочірніх підприємств; використання інноваційних та інформаційних ресурсів. Нові утворені регіони, які охоплюють території декількох держав, можуть отримати нові конкурентні якості за рахунок нової взаємодії між суб'єктами, що сприятиме їх розвитку, завдяки отриманню синергійного ефекту.

Дж. МакКомбі [9] та М. Сеттерфілд [11], що є авторами "циклічної теорії кумулятивної конкурентоспроможності регіону", досліджували модернізацію продуктивних сил регіонів, акцентуючи увагу на конкурентоспроможності регіонів. Автори представили цикл конкурентоспроможності регіону у вигляді ланцюга, який укладається з такої структури: підвищення показника валового регіонального продукту — активізація та стимулювання інноваційної діяльності — підвищення рівня продуктивності праці в регіоні — зменшення відносних витрат на заробітну плату — зниження собівартості на експортну продукцію — зниження ціни на експортну продукцію — підвищення попиту на таку продукцію. Дослідники емпіричним шляхом довели, за допомогою побудови такого циклу, взаємозв'язок між зростан-

ням попиту на експортну продукцію регіону та зростанням валового регіонального продукту. Тобто фактично валовий регіональний продукт є функцією попиту на експортну продукцію із урахуванням світових цін на неї.

ВИСНОВКИ

Отже, проведене дослідження сучасних теорій модернізації продуктивних сил регіонів засвідчує, що прихильники різних наукових течій акцентують увагу на модернізації розвитку продуктивних сил регіонів. Водночас регіони визначаються рушійною силою розвитку країн, що стають вагомими акторами на світовому ринку в сучасних умовах глобалізаційних викликів.

Проведене дослідження дає можливість зазначити, що ендегенними чинниками модернізації економіки регіонів можуть виступати:

- малі та середні підприємства;
- інноваційна діяльність та інформаційні ресурси;
- щільністю взаємозв'язку між інституціями;
- система суспільних цінностей, які представляється як частина об'єктивної реальності;
- регіональні кластери;
- гнучкість локалізованих виробничих систем;
- методи організації промислового виробництва;
- трудові відносини та зміни в оплаті праці;
- створення висококонкурентних анклавів.

Подальших досліджень вимагають питання виокремлення ендегенних чинників розвитку регіонів України з метою розроблення напрямів їх активізації та використання.

Література:

1. Китинг М. Новый регионализм в Западной Европе. Логос. 2003. № 6 (40). С. 67—116.
2. Тоффлер Э. Третья волна. науч. ред., авт. предисл. П. С. Гуревич. Москва, АСТ, 2010. 784 с.
3. Тульчинська С.О., Кириченко С.О., Тульчинський Р.В. Детермінанти розвитку соціальної інфраструктури регіонів в умовах становлення нового регіоналізму. Київ, 2018. 198 с.
4. Тульчинський Р.В. Державно-приватне партнерство як детермінанта становлення нового регіоналізму в Україні. Ефективна економіка. 2017. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=11&y=2017> (дата звернення 20.04.2019 р.).
5. Тульчинський Р.В. Загрози розвитку регіональних господарських систем в умовах становлення нового регіоналізму в Україні. Ефективна економіка. 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=8&y=2017> (дата звернення 22.03.2018 р.).
6. Amin A., Thrift N. Living in the global. Globalization, institutions, and regional development in Europe. Oxford, 1995. P. 1—19.
7. Hettne B., Soderbaum F., Stalgren P. EU as global actor in the South. Swedish Institute for European policy studies. 2008. № 8. URL: <http://theorytalks.fileave.com/EU%20as%20global%20actor.pdf> (дата звернення 06.11.2018).
8. Keating M., The New Regionalism in Western Europe. Territorial Restructuring and Political Change (Edward Elgar, 1998), P. 242.
9. McCombie J., Pugno M., Soro B. (2002). Productivity growth and economic performance: essays on Verdoorn's Law. Houndmills: Palgrave. 296 p.

10. Sabel F. Charles, Zeitlin Jonathan, World of Possibilities: Flexibility and Mass Production in Western Industrialization Cambridge: Cambridge University Press, 2002, "Studies in Modern Capitalism", p. 524.

11. Setterfield M. A. A model of Kaldorian traverse: cumulative causation, structural change and evolutionary hysteresis. Edward Elgar Publishing. 2002, 233 p.

12. Storper M. The regional world: territorial development in a global economy. New York, Guilford Press, 1997. 326 p.

13. Storper M. The resurgence of regional economies, ten years later: the region as a nexus of untraded interdependencies. European urban and regional studies. 1995, v. 2. P. 191—221.

References:

1. Kiting, M. (2003), "New Regionalism in Western Europe", Logos, vol. 6, no. 40, pp. 67—116.
2. Toffler, Je. (2010), Tret'ja volna [The third wave], AST, Moskva, Russia.
3. Tul'chyn's'ka, S.O. Kyrychenko, S.O. and Tul'chyn's'kyj, R.V. (2018), Determinanty rozvytku sotsial'noi infrastruktury rehioniv v umovakh stanovlennia novoho rehionalizmu [Determinants of development of social infrastructure of regions in the conditions of formation of new regionalism], Kyiv, Ukraine.
4. Tul'chyn's'kyj, R.V. (2017), "Public-private partnership as a determinant of the emergence of new regionalism in Ukraine", Efektyvna ekonomika, vol. 8, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=11&y=2017> (Accessed 20 April 2019).
5. Tul'chyn's'kyj, R.V. (2017), "Threats of development of regional economic systems in the conditions of formation of new regionalism in Ukraine", Efektyvna ekonomika, vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=8&y=2017>. (Accessed 22 March 2018).
6. Amin, A. and Thrift, N. (1995), "Living in the global. Globalization, institutions, and regional development in Europe", Oxford, pp. 1—19.
7. Hettne, B., Soderbaum, F. and Stalgren, P. (2008), "EU as global actor in the South. Swedish Institute for European policy studies", vol. 8, available at: <http://theorytalks.fileave.com/EU%20as%20global%20actor.pdf> (Accessed 6 November 2018).
8. Keating, M. (1998), The New Regionalism in Western Europe. Territorial Restructuring and Political Change, Edward Elgar, New York, USA.
9. McCombie, J. Pugno, M. and Soro, B. (2002), Productivity growth and economic performance: essays on Verdoorn's Law. Houndmills, Palgrave.
10. Sabel, F.C. and Zeitlin, J. (2002), World of Possibilities: Flexibility and Mass Production in Western Industrialization Cambridge, Cambridge University Press, Cambridge, UK.
11. Setterfield, M. (2002), A model of Kaldorian traverse: cumulative causation, structural change and evolutionary hysteresis. Edward Elgar Publishing. Cheltenham, UK.
12. Storper, M. (1997), The regional world: territorial development in a global economy. Guilford Press, New York, USA.
13. Storper, M. (1995), "The resurgence of regional economies, ten years later: the region as a nexus of untraded interdependencies", European urban and regional studies, vol. 2, pp. 191—221.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2020 р.